

Introducció al dossier cossos en risc

Introduction: Bodies and Risk

Cristina Larrea Killinger
Jaume Mascaró Pons

Universitat de Barcelona

El monogràfic de *Cossos en risc* és el resultat d'una proposta que els coordinadors, membres actius del grup de recerca de Cossos Tòxics: Etnoepidemiologia sociocultural de la contaminació interna per Compostos Tòxics Persistents a Espanya de la Universitat de Barcelona, van fer a la revista de *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*.

La idea original era convidar a la comunitat antropològica a que presentés els resultats de recerques al voltant del tema del risc corporal i la corporalitat tòxica, poc explorat teòrica i etnogràficament, en format d'articles científics. El text que vam publicar a la revista per la crida d'articles va ser el següent:

“La comprensió del món cultural expressada a través del cos s'enfronta actualment a l'estudi de les relacions entre cos, *self* i medi ambient. En la nostra societat el discurs científic biomèdic és el principal generador dels símbols de classificació dels riscos i de les malalties. La construcció del risc es troba arrelada en la idea consensuada de justícia. La distribució social del risc i la seva acceptació està basada més en les idees de justícia i valors morals que en els valors probabilístics de costos i beneficis. La base de l'acceptació o resistència al risc depèn de com aquestos riscos apareixen.

Nous riscos desafien les institucions socials de la ciència, la tecnologia i la seguretat. Els riscos ambientals han estat relacionats tradicionalment amb els problemes del medi ambient i els estils de vida. “*Embodied risk*”, una categoria menys explorada, fa referència al risc corporal de persones que han estat diagnosticades “en risc”. Aquestes persones (ex: diagnosticades de malalties genètiques, treballadors en risc, ...) estan més exposades a la probabilitat de desenvolupar la malaltia en un futur, a procurar vigilància mèdica constant, a preocupar-se més en la relació entre el cos i el *self* i en cercar discursos socials i científics que li ajudin a donar resposta al risc incorporat.

“Corporalitat tòxica” és una nova categoria que se'n deriva de l'anterior i que fa referència a l'experiència vinculada a la producció de sentits i significats on la contaminació i la toxicitat posen en risc la salut. Aquesta corporalitat en risc per la salut és fruit d'un augment de la intervenció química sintètica en els hàbits de consum com la producció d'aliments, els cosmètics, els productes de neteja, etc. Riscos de la vida

quotidiana que despleguen una sèrie de discursos científics, socials i ecològics que caldria explorar antropològicament”.

El resultat final d'aquesta invitació va ser la recepció de sis articles, cinc dels quals, un cop revisats per dos revisors externs i fetes les modificacions adients per part dels autors, estan publicats íntegrament en aquest monogràfic. És significatiu destacar que a nivell teòric hi ha un article que proposa una reflexió sobre l' imaginari del cos i la corporalitat tòxica (Mascaró) i a nivell etnogràfic la meitat del monogràfic aborda el tema dels riscos ambientals (Sarlingo i Goldberg) i l'altre meitat el dels riscos alimentaris (Giacomoni i Espeitx et al.).

L'article de Mascaró és una proposta reflexiva sobre l'imaginari del cos, en general, i la corporalitat tòxica, en particular. L'autor s'interessa en reflexionar sobre el paper que tenen les creences tradicionals del cos en la recepció social dels discursos científics sobre la salut i la toxicitat. Per això, explora els models clàssics del imaginari del cos en relació a la salut, com el tradicional del cos-eina, on destaquen la potència, la força i el vigor, enfront del model de la modernitat del cos-forma, on prevalen l'estructura, la forma i l'harmonia.

La corporalitat en risc pot ser viscuda en contextos d'exclusió socio-ambiental per activitats industrials, com el descrit per Sarlingo a la Colonia Hinojo, en una comunitat de la Pampa argentina. Degut a la presència constant de tòxics contaminants per les activitats agroindustrials a la zona, els habitants d'aquesta petita comunitat es troben abocats a una experiència permanent de sofriment ambiental, que condiciona la seva manera d'entendre i organitzar el seu món.

Similar a aquesta experiència d'exclusió socio-ambiental, els treballadors immigrants senegalesos als hivernacles d'Almeria i els treballadors bolivians als tallers tèxtils clandestins de Buenos Aires viuen en una situació de risc permanent per la presència de pesticides, amuntegament i falta de ventilació. L'anàlisi comparatiu que Goldberg fa d'aquests dos col·lectius immigrants, on ha desenvolupat la seva recerca de camp, mostra com els riscos en salut es relacionen amb la vulnerabilitat social i els processos d'exclusió a nivell social, econòmic, jurídic, sanitari i en matèria d'accés a la vivenda.

En el camp dels riscos alimentaris, l'article de Giacomoni parteix d'un estudi sobre les representacions que els joves de l'illa de la Reunió tenen sobre la malaltia del càncer. En el conjunt d'aquestes representacions el consum alimentari juga un paper essencial com a factor de risc percebut, més que el consum de tabac i alcohol. D'aquesta manera, els aliments passen a ser un objecte sospitós i de risc per a la salut entre els joves.

La desconfiança en el consum alimentari i la producció d'aliments és també un dels temes central en l'article d'Espeitx et al. sobre l'estudi de les noves tecnologies aplicades a la industrialització dels aliments a Espanya. Els autors s'interessen en analitzar el paper que les noves tecnologies desenvolupen com a generadors de representacions socials sobre la toxicitat i el risc alimentari.

Finalment, cal valorar positivament el interès que aquest monogràfic pot suscitar a investigadors i estudiants d'antropologia, ja que desenvolupa una línia de recerca sobre la corporalitat tòxica en relació als nous riscos en salut.